

RYŚ HISTORYCZNY MIASTA RYN

Początki Rynu nierozdzielnie związane są z ryńskim zamkiem, zbudowanym przez krzyżaków w XIV w. na przesmyku pomiędzy dwoma jeziorami najprawdopodobniej w miejscu galindzkiego grodu. Wraz z zamkiem rozwijało się podzamecze, które dało początek przyszłemu miastu. Pod koniec XIV w. Ryn stał się stolicą komturstwa. Komtur, jako zwierzchnik zarządzał zamkiem i podległymi dobrami. Był odpowiedzialny za ściąganie podatków i danin, posiadał władzę sądowniczą, a nade wszystko był głównym dowódcą wojskowym okręgu i głową wspólnoty zakonnej. Oprócz znaczenia militarnego Ryn pełnił rolę administracyjno – gospodarczą, zaopatrując zakon w ryby, miód i mięso dzikiej zwierzyny. Ryńskiemu komturowi podlegały między innymi zamki w Lecu (Giżycko), Szestnie i Barcianach, duży statek, kilka mniejszych, rybackie łodzie i huta żelaza. Z myślą o rozwoju gospodarczym powstawały liczne folwarki, tartaki i młyny. Kończący wojnę trzynastoletnią traktat toruński z 1466 r. pozostawił Ryn w obrębie państwa krzyżackiego. Wraz z zamkiem rozwijała się przyzamkowa osada. W końcu XV w. podzamecze otrzymało prawo osiedla targowego. W XVI w. Ryn stał się centrum administracyjno – osiedleńczym. Po likwidacji zakonu krzyżackiego utworzono tu Starostwo Prus Książęcych.

W 1723 r. miasto otrzymało prawa miejskie, co przyczyniło się znacznie do jego rozwoju. Niemal do końca XVIII w. Ryn był miastem polskim. W XIX w. zaczęto prowadzić systematyczną akcję germanizacyjną, która doprowadziła do tego, że w trakcie plebiscytu w 1920 r. za Polską nie padł ani jeden głos. W okresie międzywojennym Ryn zasłynął jako miejscowość uzdrowiskowa. W mieście funkcjonowało sześć hoteli, liczne nocne lokale, dancingi, bary, kąpieliska i łaźnia. Można było tu dotrzeć parostatkami, autobusami pocztowymi albo kolejką wąskotorową. Obecnie Ryn jest jednym z najpiękniej położonych mazurskich miast i jednym z ważniejszych ośrodków turystycznych w regionie. Liczne atrakcje w mieście i okolicy powodują, że warto przyjechać tu na dłużej.

ŚCIEŻKA SPACEROWA WOKÓŁ JEZIORA OŁÓW

Ścieżka została zbudowana w 2011 r. Jest doskonałym miejscem zarówno pieszych, jak i rowerowych wędrowek. Można nią obejść dookoła piękne i malownicze jezioro Ołów. Ścieżka jest z pewnością jedną z najważniejszych atrakcji Rynu i obowiązkowym punktem programu każdego turysty. Można tu poczuć prawdziwie mazurski klimat oraz rzeczywisty i bezpośredni kontakt z przyrodą. Trasa rozpoczyna swój bieg nieopodal zamku, tuż przy plaży. Następnie otacza jezioro Ołów pięciokilometrowej długości pętlą. Wije się malowniczo w przeważającej części tuż nad samym brzegiem, niemal dotykając wody. Nawet, jeśli biegnie przez las, to i tak w bezpośrednim kontakcie z wodą. Jezioro Ołów ma 61 ha powierzchni, stanowi strefę ciszy i jest jednym z najczystszych w okolicy. To ulubione miejsce płetwonurków - nie tylko ze względu na znaczną głębokość (40m), ale też liczne podwodne atrakcje. Nad jeziorem znajdują się zagospodarowana przestrzeń rekreacyjna ze stylowymi wiatami, ławeczkami, boiskiem i miejscem na ognisko. Nieopodal usytuowana jest miejska plaża i strzeżone kąpielisko z pomostami. Znajdująca się tu wypożyczalnia sprzętu wodnego oferuje łodzie, kajaki i rowery wodne. Interesującym obiektem jest dawna winnica krzyżacka, górująca nad jeziorem. Niestety ostry klimat spowodował, że krzyżakom sztuka uprawy winorośli nie udało się, a po winnicy pozostało tylko wzgórze i wyraźne tarasy. Ścieżka, to nie tylko ważne miejsce dla turystów. Przede wszystkim pokochali ją mieszkańcy. Dziś jest ulubionym miejscem spotkań i rodzinnych spacerów.

NABRZEŻE JEZ. RYŃSKIEGO W RYNIE

Nie wiadomo, który z widoków jest piękniejszy. Ten, ukazujący nabrzeże i panoramę miasta od strony jeziora Ryńskiego, czy ten z nabrzeża na jezioro i otaczające go pagórki. Jedno jest pewne. Nabrzeże jeziora Ryńskiego, to z pewnością jedno z piękniejszych miejsc na Mazurach. Jego wyjątkowość polega również na tym, że można tu dopłynąć niemal z każdego zakątka Krainy Wielkich Jezior. Jezioro Tałty, wraz z Ryńskim stanowią największe i najdłuższe jezioro w okolicy (20km.) i jednocześnie odnogę Szlaku Wielkich Jezior, którą wpływa się niemal do centrum miasta. Niezwykły urok jezior Tałty i Ryńskiego, ich urozmaicona linia brzegowa, liczne zatoki, półwyspy i wyspy i atrakcyjne miejsca do biwakowania zachęcają do zboczenia z głównego szlaku i dopłynięcie do Rynu. Z nabrzeża jest wszędzie blisko. Do sklepów w centrum miasta,

Punktu Informacji Turystycznej, zamku, muzeum i galerii w Ryńskim Centrum Kultury, czy sklepu z pamiątkami.

W porcie przy pomostach (do których doprowadzona jest woda i prąd) może cumować jednocześnie sześćdziesiąt jachtów. Warto zajrzeć do znajdującego się nieopodal odrestaurowanego młyna z XIX w. Można tu nie tylko dobrze zjeść, ale także zrobić zakupy w sklepie z wyrobami regionalnymi. Ryńskie nabrzeże jest ulubionym miejscem wypoczynku mieszkańców i turystów. Nowa promenada z ławeczkami, stylowymi latarniami, wiatami i bajecznym widokiem na jezioro zachęca do spacerów.

GRODZISKO W JEZIORKU

Grodziska to trwałe elementy mazurskiego krajobrazu. W okolicy znajduje się ich co najmniej kilkanaście. Nie wszystkie są tak widoczne i imponujące, jak jedno z najpiękniejszych, a zarazem najbardziej charakterystycznych – grodzisko usytuowane w pobliżu wsi Jeziorko. Użytkowano je w epoce żelaza (ok. II poł. I tysiąclecia p.n.e.), oraz w czasach wczesnego średniowiecza. Grodzisko nie było stale zamieszkałe. Można zdecydowanie mówić o jego obronnym charakterze, ponieważ stanowiło miejsce schronienia dla mieszkańców pobliskiego osiedla w czasie zagrożenia. Monumentalne, imponujące wzniesienie robi wrażenie, szczególnie z większej odległości. Widać wtedy jego wielkość i piękno. Ze względów strategicznych i praktycznych, Galindowie budując swoje osady, wykorzystywali ukształtowanie terenu, oraz obecność jezior i lasów. Podobnie grodzisko i dawna osada w Jeziorku wpasowały się w otoczenie, wykorzystując jego walory. Majdan w centrum grodziska, znacznie wybruszony, otoczony jest kamienno - ziemnym wałem. Dawniej wał był dodatkowo wzmocniony drewnianą palisadą. Od strony wschodniej, gdzie znajdowała się brama wjazdowa widoczne jest nieznaczne jego obniżenie. Podczas prac archeologicznych znaleziono tu wiele przedmiotów pochodzących z różnych epok (gliniane naczynia, kamienne narzędzia, wyroby z brązu). Grodzisko położone jest około 900 metrów na południowy wschód od wsi Jeziorko, kilkanaście kilometrów od Rynu. Z jego wierzchołka roztacza się piękny widok na okolicę. W pobliżu, na zachód od wsi znajduje się „Wieżowa Góra” - najwyższe wzniesienie w okolicy (188m.).

WIATRAK Z XIX w. W RYNIE

Stare wiatraki, to malowniczy element krajobrazu, choć niestety coraz rzadziej już spotykany. Wiatrak holenderski Rynie (tzw. holender) jest jednym z nielicznych na Mazurach. Stoi dumnie na wzgórzu, przy wjeździe od strony Olsztyna i jest jednym z najbardziej charakterystycznych i rozpoznawalnych symboli miasta. Ten typ wiatraka powstał w północnej Holandii w XIV w., a w XVIII w. rozpowszechnił się w Polsce. Ryński wiatrak zbudowano w 1873 r. Postawiony jest na planie koła, w całości murowany, posiada okna i drewniane okiennice. Charakteryzuje się nieruchomym, zwężającym się ku górze korpusem, do którego umocowana jest czapa dachu z czterema śmigłami. Dzięki wykorzystaniu łożysk, na których osadzony jest dach możliwe jest dostosowanie obracających się śmigieł do kierunku wiejącego wiatru (dach porusza się na żeliwnych rolkach po żeliwnym pierścieniu). Ze wzgórza roztacza się rozległy widok na okolicę i leżące w dole Jezioro Ryńskie. Obecnie wiatrak stanowi prywatną własność i trwają w nim prace, które mają mu przywrócić dawną świetność. Nieopodal, na pagórku wśród drzew, znajduje się stary cmentarz. Warto go odwiedzić. Czas, jakby się tu zatrzymał. Choć do centrum miasta stąd zaledwie kilkaset metrów, to cicho tu i spokojnie. Na cmentarzu spotkać można zabytkowe, kute, żelazne krzyże, stare ogrodzenia, i oplecione bluszczem nagrobki. Nad cmentarzem góruje strzelista, imponująca bryła ponadstuletniej wieży ciśnień.

LETNIE IMPREZY W RYNIE

Ryn to nie tylko jeziora i piękne krajobrazy. Latem do odwiedzenia miasta zachęcają liczne imprezy i wydarzenia artystyczne, organizowane głównie przez Ryńskie Centrum Kultury i Hotel „Zamek Ryn”. „Biesiada Oldtimerów”, to zlot starych żaglowców, regaty, koncerty szantowe i zabawy „jeziorno-szuwarowo-bagiennie”. Festiwal Kultury Średniowiecza „Masuria” nie tylko dostarcza mocnych wrażeń w postaci turniejów i walk rycerskich. Jest też bowiem znakomitą okazją do obejrzenia widowiska historycznego odbywającego się w dawnej krzyżackiej winnicy, wzięcia udziału w średniowiecznym jarmarku, czy wysłuchania koncertów muzyki dawnej. „Ryńskie Smalcowanie z ogórczeniem”, to z kolei festyn kulinarny, w trakcie którego odbywa się regionalny konkurs na najlepsze ogórki kiszane i smalec.

Konkursowi towarzyszą pokazy kulinarne, występy artystyczne, konkursy związane ze smalcem i ogórkami, no i oczywiście degustacja. Imprezą towarzyszącą „smalcowaniu z ogórczeniem” są widowiskowe Mistrzostwa Polski w Rzucie Ogórkiem Parami. Ryn jest również gospodarzem największej imprezy filmowej w regionie: „Mazurskiego Festiwalu Filmowego”. Przez kilka dni w wielu miejscach mają miejsce równoległe projekcje filmowe. Nie brakuje też imprez towarzyszących w postaci koncertów, oraz spotkań z twórcami i aktorami. Tradycyjną i popularną od lat imprezą jest święto miasta - „Dni Rynu” - składające się z wielu odrębnych, różnorodnych wydarzeń. Ciekawe przedsięwzięcia o charakterze cyklicznym proponuje ryński zamek. Organizowane tu rycerskie biesiady, degustacje wina z sommelierem, spektakle teatralne, koncerty muzyki dawnej, recitale, to propozycje, które z pewnością uatrakcyjnią wakacyjny pobyt.

KOPCE W ORLE, NOTYŚCIE I RYNIE

Spośród różnego rodzaju umocnień obronnych występujących na Pojezierzu Mazurskim wyróżnić można niewielkie nasypy ziemne nazywane „kopcami strażniczymi”. Nie do końca znane jest ich pochodzenie. I Choć niektórzy uważają, że są to obiekty zbudowane przez Krzyżaków, jednak bardziej prawdopodobnym wydaje się powiązanie ich z pruskim plemieniem Galindów. Jest bardzo możliwe, że stanowiły one rodzaj niedużych fortów. Nie można oczywiście wykluczyć wykorzystywania istniejących już obiektów w okresie późnego średniowiecza przez zakon krzyżacki. Kopce mogły służyć do stałej obserwacji okolicy. Są usytuowane w takiej odległości od siebie, że można przesyłać z nich sygnały świetlne, lub dymne. W okolicy Rynu znajdują się 2 kopce. Pierwszy nieopodal wsi Orło, nad jeziorem o tej samej nazwie (13 km od Rynu). Choć sam w sobie nie jest być może zbyt imponujący, ma kształt ściętego stożka o obwodzie ok. dziewięćdziesięciu metrów, to jego usytuowanie powoduje, że jest wspaniałym punktem widokowym. Panorama z jego wierzchołka jest jedną z piękniejszych na Mazurach. Drugi kopiec usytuowany jest w okolicy wsi Notyst nieopodal jez. Ryńskiego. Jest jeszcze trzeci podobny obiekt. Znajduje się 1,5 km. od centrum Rynu, niedaleko drogi do wsi Knis. Co prawda nie wiąże się jego pochodzenia ani z Galindami, ani z Krzyżakami (najprawdopodobniej stanowił podstawę wieży trianigulacyjnej) , to również warto go odwiedzić, bo jest fantastycznym punktem widokowym.

XIX w. KANAŁY NA SZLAKU WIELKICH JEZIOR W POBLIŻU RYNU

Już w czasach średniowiecznych doceniano znaczenie komunikacji wodnej na mazurskich jeziorach. W 1379 roku Wielki Mistrz Krzyżacki Winrich von Kniprode odbył podróż drogą wodną z Rynu do Malborka. Kanały mazurskie stworzyły unikalny system szlaków wodnych pomiędzy Węgorzewem a Piszem. Pierwsze projekty ich budowy opracowali bracia polscy Józef Naronowicz - Naroński, Samuel Suchodolec (Suchodolski) i Jan Władysław Suchodolec. W 1765 prowizoryczne kanały łączyły Jezioro Śniardwy z Jeziorem Mamry. Ich brzegi umocniono faszyną, a śluzy wykonano z drewna. Istniało sześć śluz i dziesięć mostów. Kanały stopniowo uległy zapuszczeniu i zaprzestano ich eksploatacji w 1789r. Ostatecznie system połączeń wodnych został zniszczony w czasie wojen napoleońskich. Kanały mazurskie nabrały obecnego kształtu w czasie wielkich robót publicznych w latach 1854 – 1857. Spośród kilkunastu kanałów, aż cztery, to kanały w pobliżu Rynu: Kanał Szymoński (pomiędzy jeziorem Szymoneckim i Szymon – o długości 2360m.). Kanał Mioduński (pomiędzy jeziorem Szymon i Kotek Wielki, o długości 1920m.). Kanał Grunwaldzki (pomiędzy jeziorem Kotek Wielki i Tałtowisko, o długości 470m.) i Kanał Tałcki (pomiędzy jeziorem Tałtowisko i Tałty, o długości 1062m.). Mazurskie kanały to nie tylko ciekawy element pejzażu i ulubione miejsce wędkarzy, to przede wszystkim obiekty zabytkowe (hydrotechniczne) i interesujący przykład rozwiązań w zakresie komunikacji wodnej.

MŁYN WODNY Z XIX w. W RYNIE

Już w czasach krzyżackich wykorzystano fakt wyższego położenia jeziora Ołów w stosunku do jeziora Ryńskiego. Różnica poziomów wynosi aż siedem metrów na odcinku 170m. Dzięki połączeniu obydwu jezior kanałem wykorzystano naturalny spadek terenu i zaprzęgnięto wodę do napędzania zamkowego młyna. Woda z kanału zasilala też zamkową studnię.

Kanał przetrwał wieki, istnieje do dziś i jest interesującym przykładem średniowiecznej sztuki inżynierskiej. W XIX wieku został obmurowany polnym kamieniem, biegnie pod ziemią i w najwyższych partiach mierzy 170 cm wysokości. U jego wylotu zbudowano w XIX w. młyn wodny.

Młyn przez długie lata pracował wydajnie i produkował mąkę, konkurując z wiatrakiem. Po ponad stuletniej pracy przestał funkcjonować w latach 80-tych ubiegłego wieku. Przez następne lata niszczał i chylił się ku upadkowi, przechodząc w co raz to inne ręce prywatnych właścicieli. W końcu stał się szpetną ruiną, której groziła rozbiórka (fotografie młyna sprzed kilkadziesiąt lat i wnętrza kanału można obejrzeć w ryńskim muzeum, mieszczącym się nieopodal). W 2011 i 2012 roku młyn został na szczęście pięknie odrestaurowany i adaptowany na hotel i restaurację. Wpisal się już swoją interesującą bryłą w otaczający pejzaż. Co ciekawe woda w dalszym ciągu płynie ryńskim kanałem, i tak, jak dawniej wypływa z szumem tuż obok młyna. Obraca nawet młyńskie koło, choć stanowi to już tylko turystyczną atrakcję. Wewnątrz oprócz hotelu i regionalnej restauracji znajduje się i zaprasza jeden z nielicznych w okolicy - regionalny sklep. Można tu kupić wędliny z ryńskiego zamku, krowie i kozie sery, nalewki, miody, przetwory i wiele innych smakołyków.

ZBIORY MUZEALNE I GALERIA SZTUKI W RYŃSKIM CENTRUM KULTURY

Nieopodal nabrzeża, młyna i zamku, w Ryńskim Centrum Kultury, znajdują się dwie galerie.

W pierwszej z nich „Galerii pod imbrykiem” wystawione są ryńskie zbiory muzealne. W ośmiu klimatycznych pomieszczeniach z „duszą” można zobaczyć między innymi interesujące eksponaty etnograficzne pochodzące z okolic Rynu, zbiór kafli piecowych z XVIII-XX w., wystawy: „Ryn w starej fotografii” i „Piękno Rynu i okolic”, kolekcję malarstwa hrabiego Odlanickiego Poczobutta „uroczy salonik” i „mazurską kuchnię” z przepiękną ręcznie malowaną mazurską ławą. Najcenniejszym eksponatem zbiorów jest jedyna w regionie łódź „dłubanka” wykonana z drewna topolowego. Łódź jest jednocześnie jedyną „dłubanką” w Polsce z zachowanym bocznym stabilizatorem. Łódź pochodzi z przełomu XIX i XX w. i wyłowiono ją z jeziora Ryńskiego. Uwagę zwraca również piękna replika wiejskiego pieca kaflowego z XVIII w., a także mający magiczną moc... „czarci zydel”, i... „magiczne lustro”, przed którym narzeczeńskie i małżeńskie pary mogą sprawdzić swoją wierność. Zainteresowanie pań budzi damska bielizna ze słynnymi „gaciami z klapką”. Odważni natomiast mogą zejść wąskimi i krętymi schodami do piwnicznej niszy, gdzie spoczywa ostatnia zamurowana niegdyś żywcem i przykuta do ścian... mazurska czarownica.

Ryńskie muzeum nosi imię jego założyciela: Albina Nowickiego.

Druga z galerii „Galeria z latarnią” systematycznie prezentuje wystawy obrazujące różne dziedziny artystycznych działań: malarstwo, rzeźbę, rysunek, grafikę, fotografię, a także rzemiosło artystyczne i twórczość ludową. Galeria umożliwia prezentację swoich prac nie tylko artystom z Warmii i Mazur.

ZAMEK KRZYŻACKI W RYNIE

Zamek w Rynie jest drugim, co do wielkości zamkiem krzyżackim w Polsce. Położony na wzniesieniu pomiędzy jeziorami: Ryńskim i Ołów, góruje nad miastem. Zbudowali go Krzyżacy w XIV w. za czasów wielkiego mistrza Winricha von Kniprode. W 1393 roku utworzono tu komturę. Pierwszym ryńskim komturem był Fryderyk von Wallenrod. Po likwidacji zakonu w 1525 r. zamek stał się siedzibą starostwa.

W XVIII w. wystawiono go na licytację. Od tej pory aż do poł. XIX w. przechodził z rąk do rąk chyląc się ku upadkowi. W XIX w. utworzono tu więzienie. Po II wojnie światowej obiekt był siedzibą różnego rodzaju urzędów i zakładów pracy. Obecnie przepięknie odrestaurowany od 2006 r. mieści Mazurskie Centrum Kongresowo Wypoczynkowe „Zamek Ryn”, i luksusowy, czterogwiazdkowy hotel. Z pewnością ryński zamek jest jednym z najpiękniejszych i najciekawszych przykładów właściwego zagospodarowania zabytkowych obiektów historycznych na cele turystyczne. Dawny dziedziniec otaczają dziś cztery skrzydła: Komture, Rycerskie, Myśliwskie i Więzienne. Sam dziedziniec uległ wielkim przemianom – został przykryty przezroczystym dachem i zmienił się w ogromną salę, w której odbywają się klimatyczne imprezy mogące pomieścić nawet 1000 osób. Dawny refektarz, w którym niegdyś jadaliby bracia zakonnicy, został zamieniony w elegancką restaurację serwującą wykwintne dania. Do dyspozycji gości są 164 pokoje i apartamenty, sale konferencyjne, nocny klub, kręgielnia, sala fitness, basen, sauny, bicz wodny, hydromasaż. Ciekawą propozycją stanowią również liczne działania kulturalne, artystyczne i rozrywkowe: koncerty, biesiady i spektakle.